

С.В. Капранов

ДІЯЛЬНІСТЬ ТОВАРИСТВА УКРАЇНСЬКИХ ОРІЄНТАЛІСТІВ У ХАРБІНІ (1936–1937)

Передмова до публікації¹

Наукова спадщина українців діаспори – досі мало вивчена тема. Це пов'язано як із практичними, так і теоретичними труднощами. У практичному плані на-самперед слід вказати на недоступність багатьох джерел – друковані видання стали бібліографічною рідкістю, архіви містяться далеко за межами України. Чимало цінних книг і документів втрачено у вирі бурхливої історії першої пол. ХХ ст. У теоретичному плані нерідко постає питання: чи є праці українських науковців, що жили й працювали за межами України, частиною української науки? На наш погляд, на це питання загалом слід відповідати ствердно – надто в тих випадках, коли науковці самі ототожнювали себе з українським народом, видавали праці (нехай не всі) українською мовою, утворювали українські наукові осередки – Український вільний університет, Українську вільну академію наук тощо. Вивчення їхнього наукового доробку, включення його до загальноукраїнської наукової спадщини тим важливіше, коли йдеться про сходознавство – наукову галузь, розвиток якої в радянській Україні був практично неможливий у 1930-х – 1950-х рр.; він продовжувався у цей період лише в діаспорі. Та й пізніше, аж до проголошення України незалежною, сходознавчі дослідження тут були дуже обмежені з політичних причин. Як зазначає Л.В. Грицик, розвиток українського сходознавства у ХХ ст. був “двоколіїним” [Грицик 2010, 197]. Символічним поєднанням цих “колії” було заснування 1991 р. Інституту сходознавства ім. А.Ю. Кримського НАНУ завдяки зусиллям академіка О.Й. Прицака – представника діаспори. Вже одного цього факту було б достатньо, щоби визнати необхідність вивчення історії українського сходознавства в діаспорі як частини загальноукраїнської науки. Можна вказати також на такі здобутки діаспорної науки, як створення першого українсько-японського словника, перші переклади українською багатьох пам’яток східних літератур, зроблені з мов оригіналу, тощо.

Один з осередків українського сходознавства у діаспорі виник у 1920-ті – 1930-ті рр. в Харбіні. Заснований росіянами у 1898 р. як опорний пункт експансії в Маньчжурії (зокрема, для будівництва Китайсько-Східної залізниці), Харбін був багатонаціональним містом, де мешкала велика українська громада. У першій пол. ХХ ст. це місто стало одним з основних центрів українського культурного та суспільно-політичного життя не лише в Маньчжурії, а й на всьому Далекому Сході. Як зазначає А.А. Попок, до 1917 р. українське національне життя в цьому регіоні “концентрувалося в Українському клубі в Харбіні та драматичних гуртках, що виникали в українських поселеннях, розташованих вздовж залізниці”; після встановлення радянської влади на російському Далекому Сході Маньчжурія лишилася до 1945 р. єдиним центром українського суспільного життя [Попок 1998, 56]. Серед різних українських організацій, що існували тут, було й Товариство українських орієнталістів. Найбільш відомим його здобутком є згаданий вище українсько-японський словник, укладений Анатолієм Дібровою та Василем Одинцем і виданий 1944 р., – перший у світі словник, що встановлює відповідності між лексикою цих двох мов. Він містив 11 тис. слів. Друга подібна праця, набагато менша за обсягом (1500 слів), з’явилася лише через півстоліття – у 1995 р. Це був словник Р. Куроди, виданий у Японії. Натомість в Україні перший аналогічний словник (укладений І. Бонда-

ренком та Т. Хіно) був виданий ще пізніше, 1997 р. [Бондаренко 2010б, 375]. Словник А. Діброви та В. Одинця лишився невідомим для наукової громадськості: майже весь його наклад був знищений під час захоплення Харбіна радянськими військами [Бондаренко 2010а, 357; 2010б, 382]. Один з кількох примірників, що дивом вціліли, був знайдений і введений до наукового обігу на поч. 1980-х рр. японським українознавцем Накаї Кадзуо [Накаї 1981; Бондаренко, Хіно 1994; Бондаренко 2010, 383]. З того часу словник неодноразово ставав об'єктом досліджень українських японістів (напр., [Бондаренко, Хіно 1994; Бондаренко 1999; Марченко 2006]). Про іншу діяльність українських сходознавців Харбіна є лише окремі згадки. Спеціальних досліджень цієї теми в Україні нам невідомо. Прикладом підходу російських вчених є стаття Г.П. Белоглазова, який, говорячи про харбінських орієнталістів, згадує лише росіян [Белоглазов 1988]. Варто зауважити, що діяльність російських сходознавців у Харбіні стала предметом спеціальних публікацій ще за радянських часів.

Сучасні українські сходознавці, крім словника А. Діброви та В. Одинця, згадують про перший переклад “Заповіту” Т. Шевченка та гімну “Ще не вмерла Україна” японською мовою (вміщені у тому ж таки словнику) [Бондаренко 2010б, 383]. В.О. Кіктенко у своєму фундаментальному дослідженні з історії українського китаєзнавства обмежується короткою згадкою про українську громаду Харбіна. Щодо сходознавства, то він зазначає лише, що там було видано перший українсько-китайський словник [Кіктенко 2002, 103]. Така незначна увага з боку дослідника пояснюється тим, що “метою дослідження є визначення феномену китаєзнавства в Україні, його витоків, закономірностей розвитку та форм існування” (курсив наш. – С.К.) [Кіктенко 2002, 11]. Отже, українське китаєзнавство в Маньчжурії опиняється за межами дослідження. Н.С. Ісаєва пише про діяльність харбінських українців з поширення знань про Україну та її культуру серед китайського населення Маньчжурії [Ісаєва 2010, 264–265], проте навіть не згадує про дослідження культури Китаю. Зазначимо, що головним джерелом з цього питання для більшості українських дослідників лишається книга дослідника з діаспори (і колишнього харбінця) Івана Світа, видана у США й нині вже раритетна [Світ 1972]. Деякі відомості містить також “Енциклопедія українознавства” за ред. В. Кубійовича, видана у 1955–1984 рр. у Мюнхені й перевидана у 1993–2003 рр. у Львові. Так, стаття “Орієнталістика”, написана О. Прицаком, повідомляє, що в Харбіні був створений Орієнтальний інститут, де працював український синолог Д. Варченко, а також що 1936 р. там був виданий збірник “Далекий Схід” з українськими перекладами з японської та китайської мов, а 1944 р. – відомий словник А. Діброви й В. Одинця [Прицак 1996, 1872–1873]. З інших статей енциклопедії можна дізнатися, що у Харбіні деякий час жив і працював японіст Степан Левинський (1894–1946) [Левинський Степан 1994, 1264]; що І. Світ є автором праці “Японська література та переклади з неї”, а деякі його статті (може, й книги) виходили японською мовою [Світ Іван 1998, 2724]. Варто зазначити, що назва “Товариство українських орієнталістів” ніде не згадана.

Значно збагачують наші знання про українське сходознавство в Харбіні матеріали, опубліковані у “Звідомленні про працю Української Національної Кольонії в Маньчжурії-Ді-Го” (далі “Звідомлення”), виданому в Харбіні 1937 р. у друкарні “Рекорд”. Книга має 84 сторінки і є своєрідним звітом – вона містить фінансовий звіт за 1936 р., касові звіти, стислу інформацію про заходи, що проводилися в УНК, працю окремих підрозділів, а також різноманітні статті на політичні та культурні теми. Можна припустити, що “Звідомлення” виходило щороку (або було задумане як щорічник), проте жодної інформації про інші випуски поки що знайти не вдалося. Для нас особливо цікавими є опубліковані у зазначеному виданні відомості про працю Товариства українських орієнталістів з грудня 1936 р. по березень 1937 р. [Звідомлення... 1937, 26], а також тези кількох доповідей членів товариства [Звідомлення... 1937, 77–82]. Вони розташовані наприкінці книжки. Наскільки нам відомо, досі ці матеріали не привертали уваги дослідників.

Оскільки “Звідомлення про працю Української Національної Кольонії в Маньчжурії-Ді-Го” є надзвичайно рідкісним виданням, ми вважаємо, що згадані тексти доцільно опублікувати, щоби зробити їх доступними для широкого кола дослідників. Усі тексти

публікуються без змін, згідно з оригіналом (мінімальна правка допускається у випадку явної помилки друку). Водночас до текстів додано примітки з метою полегшити сприйняття сучасному читачеві (у т.ч. тому, хто не є китаїстом чи японістом за фахом). Для фахівців наведено ієрогліфічне написання китайських та японських термінів та власних назв, згаданих у тезах. Ієрогліфи наведено у традиційній (повній) формі. Як і в інших наших працях, японські слова у примітках ми наводимо в транслітерації М. Федоришина, а китайські – у сучасній літературній вимові, в українізованій транслітерації Палладія. Тези доповідей розташовано за хронологією.

Згідно із цим виданням члени товариства у зазначений період прочитали вісім лекцій – від однієї до трьох щомісяця. Отже, лекції (в іншому місці вони ж названі доповідями) читалися регулярно. Зі змістом семи з них ми можемо ознайомитися за тезами, надрукованими у тому ж виданні. Автором чотирьох доповідей є В.А. Одинець, двох – Ф.Ф. Даниленко та однієї – В.П. Коротенко. Ще одна доповідь – “Умови сільського господарства в Маньчжурії”, яку прочитав у січні 1937 р. Т.П. Гордєєв, – нам відома лише за назвою. При розташуванні їх у логічному порядку (від загального до часткового), починати слід з кінця – від тез доповідей В. Одинця “Пізнаймо Схід”, де відстежується розуміння харбінськими орієнталістами завдань українського сходознавства, та “Піонери українського сходознавства”. Остання цінна як свідчення про ступінь обізнаності харбінських сходознавців зі станом цієї науки в Україні. Привертає увагу доповідь Валентини Коротенко “Любов у хінців”: судячи з коротких тез, авторка зробила спробу розглянути поняття любові в китайській культурі з різних сторін, що є рідкісним у китаєзнавстві – зазвичай дослідники зводять це поняття або до сексуальності, або до чисто філософських категорій конфуціанства чи моїзму.

З опублікованих тез ми можемо зробити висновок, що доповіді мали радше науково-популярний характер і, схоже, призначалися для широкого загалу. Більшість доповідей стосуються Китаю. Також варто зауважити, що харбінські сходознавці найбільше цікавилися філософською, релігієзнавчою та культурологічною тематикою. Це сильно відрізняється від китаєзнавства 1920-х рр. в Україні, де домінувала соціально-політична й економічна проблематика [див.: Кіктенко 2002, 103–142].

У текстах зустрічаються деякі неточності й навіть фактичні помилки, втім судити за ними про рівень знань авторів навряд чи доречно. Не слід забувати, по-перше, що перед нами – не закінчені статті, а лише тези доповідей; при підготовці до друку статей їхні автори, безперечно, внесли би багато правок. По-друге, тези надруковані не в спеціальному науковому виданні, а у звіті про діяльність УНК – отже, наукового редактора не було, й не виключено, що авторам навіть не давали вчитувати гранки, а відтак помилки можуть належати не авторам статей, а працівникам редакції “Звідомлення” або навіть друкарні.

У розділі “Звідомлення”, присвяченому пресі, повідомлено про завершення перекладу брошури на японську мову, про статті про Україну, передані до японської преси, та про відомості щодо навчання в Японії, надіслані до українських студентських організацій та української преси [Звідомлення... 1937, 25]. На жаль, невідомо, чи мало Товариство українських орієнталістів стосуюнок до всіх цих справ, хто робив переклад брошури, якою мовою були написані статті тощо, проте можна зробити висновок, що в УНК існувала практична потреба в людях, які знають японську мову. Ймовірно, існував інтерес до цієї мови й серед молоді, що хотіла навчатися в Японії.

Ще один член товариства, Федір Федорович (Федотович?) Даниленко (1875–?), був людиною відомою в Харбіні та різнобічно обдарованою. Випускник Східного інституту у Владивостоці, китаїст за фахом, він захистив дисертацію на тему “Походження китайської культури”. Був одним з найближчих помічників Приамурського генерал-губернатора, відомого вченого М.Л. Гондатті. Свої спогади про ті часи він виклав у книзі “Приамурский край: Очерк” (Харбін, 1935). З 1918 р. оселився в Харбіні [Предварительный поисковый список востоковедов...; Прицак 1996, 1872; Хисамутдинов 2000]. Тут він вступив до Товариства російських орієнталістів, увійшов до ініціативної групи на чолі з А.П. Хіонінім, яка прагнула відкриття в Харбіні сходознавчого навчального закладу. 1924 р. групі вдалося отримати дозвіл від китайської влади на відкриття

Курсів орієнтальних та комерційних наук, наступного року перетворених на Інститут орієнтальних та комерційних наук [Косинова 2008]. Ф.Ф. Даниленко працював викладачем до 1940 р. [Предварительный поисковый список востоковедов...]. Відома його стаття “К вопросу о развитии производительных сил Китая”, надрукована у журналі “Вестник Азии” (т. 51, 1923) – органі Товариства російських орієнталістів [Комарова 2005–2007]. Серед друзів Ф.Ф. Даниленка був сходознавець та есперантист І.Н. Сєришев, автор цікавих мемуарів [Хисамутдинов 2001]. Федір Даниленко був не тільки науковцем, а й доволі відомим письменником (писав російською мовою). Г.В. Мєліхов згадує його в числі місцевих авторів, яких видавало у Харбїні видавництво М.В. Зайцева [Мєліхов 2003, 228]. Втім твори Даниленка знали не лише в Харбїні: паризький журнал “Современныя записки” опублікував рецензію на його твори – автобіографічну повість “Оторванный” (з якої випливає, що автор народився в Україні, в селянській родині) та роман “Вилла Вечное спокойствие” [Осоргин 1930]. Пізніше був написаний ще один роман – “К жизни” (Харбїн, 1931) [Антикварные издания... 2008]. У 1945 р. Ф.Ф. Даниленко був репресований, і подальша його доля невідома. Ймовірно, він помер у таборі [Предварительный поисковый список востоковедов...].

Про В.П. Коротенко та Т.П. Гордєєва відомостей поки що знайти не вдалося. Лишається нез'ясованим, коли виникло Товариство українських орієнталістів, якою діяльністю воно займалося, крім лекцій, якою була його структура тощо. Можна лише сподіватися, що в майбутньому вдасться знайти джерела, що проллють світло на якісь із цих питань.

ЛІТЕРАТУРА

Антикварные издания. Июнь 2008 // **Globus Slavic/Russian Bookstore**. – Режим доступу до публ.: http://www.globusbooks.com/emaiikap_w.htm

Белоглазов Г.П. Труды харбинских ориенталистов первой трети XX в. как источник по истории крестьянского хозяйства Китая и Маньчжурии // **Новое в изучении Китая**. Москва, 1988.

Бондаренко І.П., Хіно Такао. Перший українсько-японський словник // **Мовознавство**, 1994, №2–3. – Режим доступу до публ.: <http://usubway.narod.ru/1U-Nd.htm>

Бондаренко І. Лінгвістичний аналіз першого українсько-японського словника (А. Діброва, В. Одинець. «Українсько-ніппонський словник» / Під ред. Ясуда Сабуро. – Харбїн, 1944. – 267 с.) // **III сходознавчі читання А. Кримського**. Київ, 1999.

Бондаренко І. Японістика в Україні. Сучасний стан та перспективи розвитку // **Мовні та літературні зв'язки України з країнами Сходу**. Київ, 2010а.

Бондаренко І. Тарас Шевченко і японська література // **Мовні та літературні зв'язки України з країнами Сходу**. Київ, 2010б.

Грицик Л.В. Українсько-східні літературні взаємини початку XX століття (еміграційна модель) // **Мовні та літературні зв'язки України з країнами Сходу**. Київ, 2010.

Звідомлення про працю Української Національної Кольонії в Маньчжу-Ді-Го. Харбїн, 1937.

Ісаєва Н.С. Українсько-китайські літературні зв'язки // **Мовні та літературні зв'язки України з країнами Сходу**. Київ, 2010.

Кіктенко В.О. Нарис з історії українського китаєзнавства. XVIII – перша половина XX ст.: дослідження, матеріали, документи. Київ, 2002.

Кірносова Н.А. Мовні зв'язки України та Китаю // **Мовні та літературні зв'язки України з країнами Сходу**. Київ, 2010.

Комарова І.І. Общество русских ориенталистов // **Комарова І.І. Справочник научных обществ России. 2005–2007**. – Режим доступу до публ.: http://www.snor.ru/?an=sc_334

Косинова О.А. Востоковедческая и краеведческая подготовка в учебных заведениях российского зарубежья в Китае // **Знание. Понимание. Умение**, 2008, № 2. – Режим доступу до публ.: http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/2008/2/Kosinova_training/

Левинський Степан // **Енциклопедія українознавства**. Т. 4. Львів, 1994.

Марченко Т. Лексика першого українсько-японського словника А. Діброви та В. Одиця // **Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Східні мови та літератури**, 2006, № 11.

Мєліхов Г.В. **Белый Харбин: Середина 20-х**. Москва, 2003.

Накаї Казуо. Україна і Японія // **Свобода. Український щоденник**, 1981, № 124, 7 липня.

Осоргин М. Ф.Ф. Даниленко. – Оторванный. Повесть. Харбїн, 1930. – Вилла Вечное Спокой-

ствие. Романь. Харбин, 1930 // *Современныя записки, 1930* (XLIII).

Попок А.А. Громадсько-політичне та релігійне життя українців на Далекому Сході в ХХ ст. // *Український історичний журнал, 1998, № 6.*

Предварительный поисковый список востоковедов, покинувших Россию в XIX–XX вв. – Режим доступу до публ.: http://old.bfz.ru/cgi-bin/load.cgi?p=news/proektu_nayk_otdel/rus_nayk_zar_slovar_sorokina/vostokovedu.htm

Прицак О. Орієнталістика // *Енциклопедія українознавства. Т. 5. Львів, 1996.*

Світ Іван // *Енциклопедія українознавства. Т. 7. Львів, 1998.*

Світ І. **Українсько-японські взаємини 1903–1945** (Історичний аналіз і спостереження). Нью-Йорк, 1972.

Хисамутдинов А. Синолог П.В. Шкуркин: «...не для широкой публики, а для востоковедов и востоколюбов» // *Известия Восточного института Дальневосточного государственного университета, 1996, № 3.* – Режим доступу до публ.: <http://khisamutdinov.ru/forum/viewtopic.php?f=25&t=31>

Хисамутдинов А. Николай Львович Гондатти – ученый на посту губернатора // *Вестник Дальневосточного отделения РАН, 2000, № 4.* – Режим доступу до публ.: <http://khisamutdinov.ru/forum/viewtopic.php?f=25&t=41>

Хисамутдинов А. Иннокентий Серышев: востоковед и эсперантист // *Проблемы Дальнего Востока, 2001, № 2.* – Режим доступу до публ.: <http://historio.ru/inseryshev.php>

ПРАЦЯ Т[ОВАРИСТ]ВА УКРАЇН[ЬКИХ] ОРІЄНТАЛІСТІВ при Українській Національній Кольонії в Маньчжу-Ді-Го

Грудень 1936 р:

3. XII. Відбулася лекція: В.П. Коротенко. “Любов у Хінців”.

10. XII „ „ В.А. Одинець. “Культ предків у хінців”.

17. XII „ „ Ф.Ф. Даниленко. “Богиня Милосердя”.

Січень 1937 року:

21. I. 1937. Відбулася лекція: Т.П. Гордеев. “Умови сільського господарства в Маньчжурії”.

28. I. 1937. „ „ В.А. Одинець. “Ван-Дао”.

Лютий 1937 р.

4. II. 1937. Відбулася лекція: Ф.Ф. Даниленко. “Конфуцій”.

18. II. 1937. „ „ В.А. Одинець. “Піонери українського сходознавства”.

Березень 1937 року.

4. III. 1937. „ „ В.А. Одинець. “Пізнаймо Схід”.

Друкується з: Звідолення про працю Української Національної Кольонії в Маньчжу-Ді-Го. – Харбін, 1937. – С. 26.

В. Одинець

ВАН-ДАО

*(Зміст доповіді, прочитаної в т-ві Українських орієнталістів
в Українському Національному Домі 28. I. 1937 року)*

Принципи, положені в основу творення молоді Маньчжурської Імперії³, не нові для маньчжурського народу. Ці принципи були давно перед цим заповіджені стародавніми хінськими імператорами Яо, Шунь, Юй⁴ та Шан⁵, правління котрих відносять до 2000 років перед Христом.

Пізніше великий мудрець Хін Конфуцій (Кун-цзи⁶), що жив за кілька сот літ перед Христом, дав цим принципам ясну та точну формулювання.

Існування в 5-му віці перед Христом незалежної маньчжурської держави – Бохай⁷,

культура якої складалась під впливом Хін, дало можливість перетворитися принципам Ван-Дао в життя країни й народу Маньчжу.

Великий маньчжурський полководець, державний муж та реставратор маньчжурської історичної традиції, славетний Нурхаці⁸, блискуче зумів вкорінити ідеї ВАН-ДАО в життя та існування свого народу, а своїм завоюванням в 17 столітті Хін, довів, як важно керуватися цими принципами в політиці та управлінні країною.

Цим самим Нурхаці довів також, як небезпечно може бути для народу, коли він завдяки своєму егоїзмові та славі забуває чи відмовляється від принципів, що були покладені в основу державного будівництва його стародавніми мудрими правителями.

Таким чином, ідеї, що народились та викристалізовані були стародавніми мудрецами Хін, стали творчими не лише для хінців, але також для Маньчжу-Го⁹ і Ніпон¹⁰. В двох останніх державах ці ідеї дещо переродились, завдяки своєрідності обох народів, але зробились керуючими принципами політики, управління держав та виховання націй, прийнявши разом з тим національне зафарблення, а також і назву. В Маньчжу-Го ці принципи звуть ВАН-ДАО¹¹, в Ніпон – Коо-до¹².

Ван-Дао – означає путь князя, який знаменує гуманне, мудре та справедливе управління країною й народом.

Протилежністю до Ван-Дао являються право сили – “цянь-цюань”¹³, путь тирана БА-ДАО¹⁴.

ВАН – значить бути царем (князем), гуманним сюзереном для своїх підлеглих на відміну від ба – тирана.

Під іменем ДАО розуміється путь (Провідення, Наука) стародавніх мудрих царів – Слово (логос)¹⁵.

В основу ВАН-ДАО покладені чотири тези¹⁶:

1. ЖЕНЬ-АЙ¹⁷ – чоловіколюббя,
2. І¹⁸ – справедливість,
3. ЧЖІ¹⁹ – мудрість,
4. ЛІ²⁰ – правила поведінки.

Цілий зміст ВАН-ДАО складається з двох великих розділів:

1. НЕЙ-ШЕН – внутрішня святість,
2. ВАЙ-ВАН – проявлення шляхотства²¹.

Перший розділ ВАН-ДАО – НЕЙ-ШЕН – внутрішня святість поділяється на п'ять відділів²²:

1. ЧЖІ-ЧЖІ²³ – стремління до знання,
2. ГЕ-У²⁴ – дослідження першопричини,
3. ЧЕН-І²⁵ – щирість думки,
4. ЧЖЕНЬ-СІНЬ²⁶ – прямота серця,
5. СЮ-ШЕНЬ²⁷ – виховання.

1. Люди тим відрізняються від звірів, що мають здібності накопичувати знання, стремлячись до прогресу, до досконалості, і “шлях до удосконалення людиною своєї природи та повернення їй первісної чистоти є один: це – самодіяльність”. Правдиве знання полягає в тому, щоб мати здібності все обдумувати. Обдумувати все повинні тому, щоб ми не виходили з рамок законної міри. Єство мудрості отже полягає в пізнанні чоловіколюббя та справедливості, корегування своїх чинів з законами природи.

2. В залежності від “стремління до знання” знаходиться дослідження першопричини. Людство знаходиться в тому періоді, коли людям предоставлена можливість безмежно поширювати їх світогляд, пізнавати іство річей, без яких властивостей ми булиб безсильні.

3. Щирість думки, це ціль всіх добродійностей.

Внутрішній зміст людини, його думки повинні бути правдиві, серйозні й без манії грандіоза. В своїй поведінці треба уникати легковажності, гордості, фальші, обману, підлесливості.

Не треба бути: брехливим, хитрим, уникати узости та недбайливості в усяких вправах та відносинах. Скрізь і в усьому: проявляти щирість, прямоту та ясність, сурово

проверяючи себе в кожному випадку. Підставою щирості повинно бути завжди добро-зичливе й гуманне та справедливе відношення до людей.

4. Прямота серця виходить із щирості та поваги до других. Корнем щирості являється освіта. Необхідно подавляти в собі проявлення афектів тому що, коли вони захоплять цілком людину, то серце його не буде самостійне, а тому не буде й пряме. Щоб уникнути цього висувається на перше місце пошана до людей: “як що хочеш бути щирим, то не обіжай людей – пошаною не зробиш собі нічого злого”.

5. Виховання. Крім всього сказаного складається із чотирьох тез: збільшення пильності та бережливості, стримування від грубості та легковажності. Дотримуючись цих правил, тіло й дух треба тримати здоровим, щоб кров рухалась вільно, думки були живими, а життя проходило в природних умовах.

Друга частина Ван-Дао ВАЙ-ВАН – проявлення шляхоцтва, може бути характеризу-вана євангельською правдою: “Не роби другим того, чого собі не хочеш”²⁸.

У всіх своїх зовнішніх проявах треба мати перед собою зразок поведінки стародавніх імператорів золоті ери класичної античності, керуючись в своїх поступках етични-ми заложеннями, які знаходимо в трактатах великих мислителів, учителів та моралістів стародавніх Хін. Ось що наповнює собою зміст двох ієрогліфів ВАЙ-ВАН, цеб-то проя-ви шляхоцтва.

Прояви шляхоцтва складаються з трьох відділів²⁹.

1. ЦІ-ЦЗЯ³⁰ – згода в родині,
2. ЧЖІ-ГО³¹ – порядок у державі,
3. ПІН-ТЯНЬ-СЯ³² – спокій в світі.

Родина є клітина держави, одним із самих головних факторів її існування. Правила, котрими кожна родина повинна керуватися в щоденному житті для підтримання поряд-ку й згоди між членами родини ось такі³³:

1. СЯО³⁴ – пошана до батьків;
2. ЦІ³⁵ – милосердя (батьки по відношенню до дітей)
3. Ю³⁶ – приязнь (між старшими братами, старшими сестрами по відношенню до мо-лодших братів та молодших сестер).
4. ГУН³⁸ – пошана (молодших братів та сестер до старших братів й сестер).
5. І³⁸ – справедливість (між чоловіком і жінкою).
6. ШУНЬ³⁹ – послух (жінки до чоловіка).
7. МУ⁴⁰ – згода між родичами.

Відділ “порядок в державі” говорить про методи управління державою й народом і ґрунтується на трьох тезах:

1. ЖЕНЬ-АЙ – чоловіколюббє (правителя до народу).
2. ЧЖУН-ШУ⁴¹ – вірність та поблажливість урядовця до правителя і до народу.
3. СІН-ШІ⁴² – довіря (між народом і правителем).

У всьому цьому правитель керується законами природи, Дао – путем, наукою старо-давних царів, удосконалюючи морально себе і свій нарід. Ось тому ознакою великого мужа будуть такі моральні норми: “жити в необятному храмі всесвіту” (чоловіколюббє), займати в ньому справжнє місце (правила поведінки), ходити по великому шляхові (справедливості). Осягнувши бажаного, цеб-то діставши можливість прикладення при управлінні народом основних принципів Ван-Дао: чоловіколюббє, правил поведінки, повинності й справедливості, розділити це все з народом. Колиж не досяг того, одному йти по своєму шляху, не піддаватись розпусті при багатві та знатности, не зраджувати своїм принципам в бідности й мізерности, та не преклонятися перед силою.

Спокій у всесвіті має на меті умиротворення світу й народів, що живуть в ньому, урівняння людей в багатві та бідности, в щасті й нещасті.

ВАН-ДАО іде в світ без війни, не маючи іншої зброї крім «мудрости своїх учителів», щитом має гуманність, барикадою – любов, за панцир – служить етикет, а за шлем – справедливість. І покоривши в світі сили ЦЯН-ЦЮАНЬ (право сильного) і БА-ДАО (путь тирана), проникне воно всюди, знищить зло світових війн, затре міждержавні кордони і, керуючи народами, виведе їх на шлях добробуту, створивши на землі царство ВАН-ДАО, цеб-то царство справедливості та гуманности.

Валентина Коротенко

ЛЮБОВ У ХІНЦІВ

(Зміст доповіді, прочитаної в товаристві Українських Орієнталістів в Українському Національному Домі 3. XII. 1936 р.)

Любов розуміється хінцями подвійно: в розумінні кохання, цеб-то плятонічно-фізіологічно, і в розумінні проявів милосердя до оточення.

На це маємо в хінській історії безліч прикладів, коли представники обох полів приносили себе в жертву, зза глибокого почуття одно до другого.

Любов в розумінні милосердя проявляється перш над усе в відношенні батьків до дітей, при чому хлопці мають більше значіння, ніж дівчата, бо являються продовжниками роду та носіями родинних традицій, звязаних з культом предків.

Крім того милосердя проявляється також в економічному житті хінського народу, яке регулюється приписами звичайового права, збудованого на принципах: "гун-цай"⁴³ – спільності майна, "фин-цай"⁴⁴ – ділення багатства та "тун-цай"⁴⁵ – допомоги. Ось тому, властиво, в Хінах не зустрічаються так звані архіміліонери: це пояснюється тим, що багатства розподілюються між маломасштабними родичами, які не можуть бути залишені без допомоги своїми багатими родичами. Ця риса найбільш симпатичне явище в житті хінців та найбільш характерний прояв милосердя у них же.

Крім того хінці мають багато філантропічних інституцій всілякого рода: землячества, богадільні, приюти, школи, ідальні, т-ва допомоги старим і т.д. Велику роль грають також будійські т-ва білої та червоної свастики⁴⁶, студентські, медичні, поліцейські й т. п. корпорації, які стремлять соціальне життя Хін ввести в культурні рамки прогресу.

В. Одинець

КУЛЬТ ПРЕДКІВ У ХІНЦІВ

(Зміст доповіді, прочитаної в товаристві Українських Орієнталістів в Українському Національному Домі 10. XII. 1936 р.)

Культ предків у Хінах виник за багато століть до Христа. Основна ідея культу предків, це створення преемственности між померлими та живими й ще ненародженими. В Хінах цей культ вилився в своєрідну традицію – релігію.

Цим культом була скріплена хінська родина, що й до нашого часу представляє собою моноліт, основу хінської державности.

В Хінах починаючи з імператорів, і кінчаючи простолюдином все було у владі культу предків, без ради з якими хінець не починає жадної справи. Відсіль властиво й глибока віра в правоту предків, конечність їх наслідувати, відсіль же заокостенілий консерватизм хінської нації.

Під впливом революційних ідей, що прийшли до Хін з Заходу в ХХ столітті культ предків в Хінах тепер починає потроху тратити своє значіння, хоч хінськими революціонерами типа Др. Сун-Ят-Сен⁴⁷ використовується для створення хінського націоналізму, фундамент котрому кладуть родинні традиції Хін та національні ідеї Заходу.

Ф. Даниленко

БОГИНЯ МИЛОСЕРДЯ

(Зміст доповіді, прочитаної в товаристві Українських Орієнталістів в Українському Національному Домі 17. XII. 1936 р.)

Богиню Милосердя по хінськи зовуть – ГУАНЬ-ІНЬ⁴⁸, по ніпоськи – КВАНОН⁴⁹. В Хіни культ її був занесений будійськими проповідниками із пантеону народньої релігії. Ця богиня – є захистниця жінок та дітей. Жінки звертаються до неї, коли довго не мають дітей, діти люблять її за те, що вона дала їм життя. Грішники (в будійському розумінні) моляться до неї й її люблять за поблажливе відношення до їх гріхів та за заступництво перед Володарем Світу – Будую.

Ф. Даниленко

КОНФУЦІЙ ТА ЙОГО НАУКА

(Зміст доповіді, прочитаної в товаристві Українських Орієнталістів в Українському Національному Домі 4/2. 1937 р.)

Мудрець стародавніх Хін, який жив за п'ятьсот років до Христа, Конфуцій чи по хінськи КУН-ЦЗИ, створив моральний світогляд, в основу якого поклав діяння деяких імператорів золотого віку (2000 р. перед Христом). Конфуцій подав ясну та докладну й точну формулювання ідей хінського народу в його стремління до практицизму.

Вплив філософії КУН-ЦЗИ просякає цілий моральний, соціальний та культурний і політичний уклад життя Хін.

Основні думки цієї філософії: бути ближче до майстра природи, керуватися прикладами стародавніх імператорів, бути гуманними, справедливими, мудрими та додержуватися етикета.

Над всім цим стоїть синонне шанування батьків, культ предків, основа існування родини.

Конфуцій та його мудрість створили літературу, відому під назвою класичних книг – канонів, які знайшли місце в сусідніх країнах: Аннам⁵⁰, Бірма, Тонкін⁵¹, Непал, Ніпон, Корея, Маньчжурія.

Наука Конфуція – це ще й сьогодні основні фактори, які регулюють життя всіх указаних країн⁵².

В. Одишець

ПІОНЕРИ УКРАЇНСЬКОГО СХОДОЗНАВСТВА

(Зміст доповіді, прочитаної в товаристві Українських Орієнталістів в Українському Національному Домі 18. 2. 1937)

Зносини України зі Сходом починаються від того часу, коли із Азійських степів кочевники – номади посунули на Україну. Монголи ще більше вплинули на ріст інтересів до Сходу серед українського народу.

Цьому помагала також боротьба українців з татарами та турками, яка залишила після себе цілу літературу по ближньому Сходу.

Державне життя в межах б. Російської Імперії в XVIII, XIX і XX століттях висунуло цілий ряд наукових робітників українського походження, що писали по російськи.

Кінець XIX століття сміло треба вважати за початок наукового студювання Сходу на Україні.

Перше місце займає проф. академік Агатангел Кримський.

Українське сходознавство головню студювало ближній Схід, що межує з Україною безпосередню.

За часів української державности проф. Кримський та Петрів⁵³ при Академії Наук створили історично-філологічний факультет⁵⁴, що мав спеціальні катедри по Іранології, Тюркології, Арабології, Мусульманству та вивченню Криму й Кавказу⁵⁵.

Існувавши до революції в б. Росії східнознавчі інститути й факультети в Москві, Петербурзі, Казані, Харкові та Владивостоці, випустили цілий ряд українців орієнталістів, знавців ближнього, середнього та далекого Сходу, але були пропачі сили для української науки, бо писали по російськи й не прийняли жадної участі в життю українського народу⁵⁶.

Українці орієнталісти творили російську орієнтологію. Як на приклад, треба указати на засновання Російської Православної Місії в Пекіні на початку XVIII століття, куди згідно наказу Петра I були обрані люди із “малоросійського духовенства” для вивчення монгольської, хінської мови⁵⁷.

Владивостоцький Інститут за час свого існування випустив до 50-ти знавців Далекого Сходу, українців по національності, з яких де-які відомі, як представники російського сходознавства (Шкуркин⁵⁸, Мендрін⁵⁹, Галич⁶⁰ і багато інших).

В наш час на Радянській Україні існує Асоціація українського сходознавства⁶¹, яка має свій орган – Далекий Схід⁶², що виходить від 1928 року, та яка працює головно по вивченні ближнього Сходу. Засновав цю асоціацію згадуваний нами вже академік Кримський, який недавно вмер⁶³.

На еміграції існує тільки наше товариство, що має на меті вивчувати Схід, головно Далекий Схід.

В. Одинець

ПІЗНАЙМО СХІД

(Зміст доповіді, прочитаної в товаристві Українських Орієнталістів 4. III. 1937 р. в Українському Національному Домі)

Наш час – час тягнення народних мас до знання. Те саме спостерігається не тільки у чужих народів, а також і в українців. В потягу до знання загалом, окреме місце займає стремління пізнати Схід, його звичаї, мови, культуру. Які шляхи повинно вибрати для найліпшого та найскоршого досягнення цих цілей? Вони ті самі, що вже випробувані іншими культурними народами. Треба студіювати мови Сходу, культуру його народів, економіку та політичні і соціальні трансформації Східних країн. До цього всього треба прикласти багато сил, особливо це входить в повинність нашої української далекосхідної еміграції. Ця еміграція повинна висунути від себе людей, що взяли би безпосередньо і виключно за указане завдання. Цього вимагає час, цього вимагають наші українські інтереси. Українська нація, піславша таку чисельну масу своїх людей для колонізації Зеленої України⁶⁴ й тим самим втянута в концерт країн Тихоокеанського побережжя, повинна мати своїх людей, що знайомили б нас з життям країн і народів Сходу, а ті народи з культурою та стремліннями Української Нації. То є дуже невідкладна й життєва вимога часу й обставин.

Друкується з: *Звідолення про працю Української Національної Колонії в Маньчжу-Ді-Го. – Харбін, 1937. – С. 76–82.*

¹ Автор висловлює ширю подяку О.Д. Огневій та І.В. Отрощенко за цінні поради під час підготовки цієї публікації.

² Українська національна колонія (УНК) – центральна організація українців у Маньчжурії, створена в 1935 р. Маньчжу-Ді-Го, точніше, Да Маньчжоу діго 大滿洲帝國 (Велика Маньчжурська імперія; япон. вимова – Дай Мансю: гейкоку) – офіційна назва у 1934–1945 рр. маріонеткової держави, створеної Японією на окупованій нею 1932 р. території Маньчжурії. До 1934 р. називалася “Маньчжурська держава” 滿洲國 – кит. Маньчжоу-го, япон. Мансю:-коку. Харбін був розташований на території Маньчжоу-го.

³ Офіційна ідеологія Маньчжоу-го апелювала до традиційних конфуціанських цінностей. Харбін входив до складу Маньчжоу-го, й українські організації, так само як і всі легальні організації інших національних меншин (у т.ч. російські), повинні були бодай формально дотримуватися приписів цієї ідеології.

⁴ Яо 堯 (традиційні дати правління: 2356–2255 до н.е.), Шунь 舜 (2255–2205 до н.е.), Юй 禹 (2205–2197 до н.е.) – згідно з китайською міфологією, досконаломудрі царі Піднебесної. У конфуціанській традиції їх вважають за ідеальних правителів.

⁵ Стародавній китайський імператор з таким ім'ям невідомий. Ймовірно, йдеться про династію Шан 商 (1766–1300 до н.е.), засновником якої традиційно вважають Чен Тана 成湯.

⁶ 孔子.

⁷ Бохай 渤海 (кор. Пархе) – держава, що існувала на території Маньчжурії (суч. Північний Схід Китаю та Приморський край Російської Федерації), проте не в V ст. до н.е., а значно пізніше – у 698–926 рр. н.е.

⁸ Нурхаци 努爾哈赤 (1559–1626) – об'єднувач маньчжурських племен, засновник маньчжурської держави Пізня Цзінь 後金, перейменованої у 1636 р., після завоювання маньчжурами Китаю, на Цін 清.

⁹ Маньчжу-Го – Маньжоу-го.

¹⁰ Ніпон, точніше, Ніппон 日本 – самоназва Японії. Написання з одним «п» є поступкою традиціям української орфографії.

¹¹ Ван дао 王道 “Шлях царя” – одне з важливих понять китайської суспільно-політичної філософії, що позначає конфуціанський ідеал правління.

¹² Коо до, точніше, ко:до: 皇道 (кит. хуан дао), “імператорський шлях”: у китайській традиції – синонім ван дао; у японській суспільно-політичній думці позначає особливий спосіб правління, притаманний японському імператору (тенно: 天皇) як живому божеству, нащадку богині сонця Амаатерасу.

¹³ Цян-цюань 強權.

¹⁴ 霸道.

- ¹⁵ Аналогія між поняттями Дао та Логос будується як на змістовій подібності, так і на одному зі значень ієрогліфа *dao* – “говорити, промовляти”.
- ¹⁶ Відповідають чотирьом чеснотам, за Мен-цзи 孟子, потенційно притаманним усім людям (Гао-цзи 告子 I, 6; Цзінь сінь 盡心 I, 21). Проте у Мен-цзи порядок трохи інший: ритуал-лі – на третьому місці, мудрість-чжі – на четвертому.
- ¹⁷ 仁愛, частіше *жень* 仁 – людяність, гуманність.
- ¹⁸ 義
- ¹⁹ 智
- ²⁰ 禮. Зазвичай перекладається як “ритуал”.
- ²¹ *Ней шен вай ван* 內聖外王 “внутрішня досконала мудрість, зовнішня царственість” – вираз із 33-ї глави “Чжуан-цзи”, що позначає ідеальну гармонійну особистість. Широко використовується в конфуціанській філософії.
- ²² Узяті з конфуціанського канонічного тексту “Да сюе” 大學. Нижче у примітках наведено переклади цих понять, запропоновані Г. Хорошиловим.
- ²³ 致知 “досконале знання”.
- ²⁴ 格物, “вивірення речей”.
- ²⁵ 誠意, “щирі помисли”.
- ²⁶ 齊心 “вирівняне серце”.
- ²⁷ 修身, “вдосконаленість особи”.
- ²⁸ Мт 7:12, Лк 6:31. Це так зване “золоте правило етики”, добре відоме в конфуціанстві: “Лунь юй” 論語 15:24.
- ²⁹ Також із “Да сюе”.
- ³⁰ 齊家.
- ³¹ 治國.
- ³² 平天下, дослівно: “врівноваженість (або заспокоєння) Піднебесної”.
- ³³ Подібні списки правил або принципів стосунків між різними категоріями людей (від трьох до десяти позицій) зустрічаються в багатьох конфуціанських текстах.
- ³⁴ 孝 – одна з найважливіших категорій конфуціанської філософії. Їй присвячена особлива канонічна книга – “Сяо цзін” 孝經 (“Канон пошани до батьків”).
- ³⁵ 慈
- ³⁶ 友
- ³⁷ 恭
- ³⁸ 義
- ³⁹ 順. Може перекладатися також як “злагода”.
- ⁴⁰ 睦
- ⁴¹ 忠恕 “відданість та великодушність”. Згідно з “Лунь юй” 4:15, ці два поняття виражають сутність вчення Конфуція. Вони відповідають позитивному й негативному аспектам “золотого правила” етики.
- ⁴² 信實 信實.
- ⁴³ 共財
- ⁴⁴ 分財 分財.
- ⁴⁵ 同財
- ⁴⁶ Всесвітнє товариство червоної свастики (кит. Шіцзе хунваньцзи хуей 世界紅卍字會) – філантропічна організація, створена в Китаї 1922 р. як відгалуження синкретичної даосько-буддійської організації Дао юань 道院 (Храм Дао). Про буддійське товариство білої свастики нам нічого не відомо. Свастика у країнах Східної Азії є насамперед символом буддизму.
- ⁴⁷ Сунь Ят-сен 孫逸仙 (діалектна вимова, на путунхуа – Сунь Ісянь) (1866–1925) – китайський державний діяч і мислитель, теоретик китайського націоналізму, засновник Гоміньдану 國民黨 (Націоналістичної партії), вождь Сінхайської революції (1911), що скинула владу маньчжурської династії Цін. З контексту зрозуміло, що автор радше позитивно оцінює культ предків; націоналізм був панівною ідеологією в УНК. Відтак схоже, що ставлення автора до ідей Сунь Ят-сена позитивне чи принаймні нейтральне. Це різко суперечило офіційній ідеології Маньчжоу-го, головним ворогом якого був уряд Гоміньдану.
- ⁴⁸ Гуань-інь 觀音 (Гуаньшінь 觀世音) – китайське ім’я бодгісаттви Авалокітешвари.
- ⁴⁹ Точніше, Кваннон, у сучасній вимові – Каннон.
- ⁵⁰ Аннам (в’єт. An Nam від кит. Ань нань 安南 “Мирний південь”) – французький протекторат у центральній частині сучасного В’єтнаму у 1874–1945 рр.
- ⁵¹ Тонкін (від в’єт. Đông Kinh 東京 “Східна столиця”) – стара назва Ханоя – французький протекторат у Північному В’єтнамі у 1884–1945 рр.
- ⁵² У Бірмі та Непалі вплив конфуціанства обмежений нечисленною китайською діаспорою.
- ⁵³ Ймовірно, йдеться про Миколу Івановича Петрова (1840–1921), академіка УАН, фахівця з церковної археології та історії християнської церкви. Одна з його праць має японознавчий характер: “Японская коллекция в Церковно-археологическом музее”.
- ⁵⁴ Точніше, історико-філологічний відділ.
- ⁵⁵ Таких кафедр не існувало. При історико-філологічній кафедрі, очолюваній А.Ю. Кримським, діяли кабінет арабо-іранської філології та Тюркологічна комісія.
- ⁵⁶ Навряд чи можна погодитися з цим твердженням, особливо щодо Харківського університету, серед випускників якого були П.Г. Ріттер та А.П. Ковалівський.

⁵⁷ Хінська мова – китайська. Ще Г. Сковорода називав Китай “хінськими сторонами”, китайців – хінцями. У 1920-ті рр. назва “Хіна” для Китаю використовувалася також у радянській Україні.

⁵⁸ Шкуркін Павло Васильович (1868–1943) – російський китаєзнавець, народився у м. Лебедині Харківської губернії.

⁵⁹ Мендрін Василь Мелентійович (1866–1920) – російський японіст, народився на Кубані, в Єкатеринодарі (нині м. Краснодар, РФ).

⁶⁰ Ймовірно, Галич Олексій Іванович, японіст, спеціаліст із японсько-китайських економічних стосунків. Роки життя та місце народження невідомі.

⁶¹ Всеукраїнська наукова асоціація сходознавства (ВУНАС), створена 1926 р. Була ліквідована 1933 р., отже, на час написання доповіді її вже не існувало.

⁶² Йдеться про журнал “Східний світ” (почав виходити 1927 р.); у 1931 р. виходив під назвою “Червоний Схід”, потім перестав виходити.

⁶³ Насправді А.Ю. Кримський помер значно пізніше, 1942 р. Помилка викликана, ймовірно, тим, що внаслідок переслідувань та усунення вченого від наукової та викладацької роботи у 1930-ті рр. відомості про нього перестали доходити до Харбіна.

⁶⁴ Зелена Україна (Зелений Кли́н) – територія компактного розселення українців на Далекому Сході.